

Szlovákiai magyar civil önszerveződési törekvések 1989 után¹

Bevezető

Az 1980-as években a szlovákiai és magyarországi ellenzéki mozgalmak – mindenképp a Duray Miklós által szervezett *Kisebbségi Jogvédő Bizottság* (továbbiakban: *KJB*) tevékenysége, a Duray-per és az ítélet nélküli, közel másfél éves fogvatartása – a magyarországi és a csehszlovákiai közvélemény figyelmét ráirányították a szlovákiai magyarok sok tekintetben elhanyagolt problémáira. A közel 600 ezres kisebbségi magyar közönségnek a pártállami keretek között a *Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetségén*, a *Csemadokon* kívül nem voltak semmilyen más kulturális vagy más civil intézményei. Az egypártrendszer logikájából adódóan magyar politikai érdekképviseleti szervezetek sem működhettek. A rendszerváltás után ez a helyzet lényegesen megváltozott. Három kisebbségi magyar párt jött létre: a *Független Magyar Kezdeményezés* (továbbiakban: *FMK*), az *Együttélés Politikai Mozgalom* (továbbiakban: *EPM*) és a *Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom* (továbbiakban: *MKDM*).²

A magyar pártok képviselői a szlovákiai és a csehszlovákiai szövetségi törvényhozásban, illetve az 1989. november 17-én megalakult *FMK* révén a demokratikus fordulat utáni első szlovákiai kormányban is helyet kaptak. A három kisebbségi párt – részben egymással is versenyezve – arra törekedett, hogy hatékony kisebbségvédelmi törvény és kisebbségi intézményrendszer biztosítsa a szlovákiai magyarok jogait. Emellett a politikai életben való részvételi jogokat helyi, regionális és országos szinten is biztosítani kívánták.

Az 1992-ben, Csehszlovákia kettéválása előtt elfogadott szlovákiai alkotmány az országot kettős megfogalmazásban előbb a szlovák nemzet államaként, majd pedig

¹ Tanulmányomban csak a négy legjelentősebb, legnagyobb hatású országos civil érdekegyeztető fórumot, a *Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórumot*, a *Milleniumi Fórumot*, a *Civil Fórumot* és a *Szlovákiai Magyarok Kerekasztalát* mutatom be. A többiekkel, mint pl. a *Márai Sándor Alapítvánnyal*, a *Pedagógusfórummal* és a *Katedra Társasággal* nem foglalkozom. Ezúton mondok köszönetet Tóth Károlynak, Nagy Myrtilnek, Kulcsár Máriának, Kmotrik Péternek, Hajdú Istvánnak, Prékop Ivettnak, B. Kovács Istvánnak, Miklósi Péternek, Pogány Erzsébetnek, Öllös Lászlónak és Bárdi Nándornak, akik rengeteget segítettek kutatásom során.

² Az *EPM* 1990 februárjában alakult Duray Miklós vezetésével. Az *MKDM* a szlovák *Kereszténydemokrata Mozgalom* (*KDH*) keretein belül alakult meg, majd 1990 első felétől önálló politikát folytatott Bugár Béla vezetésével. A *Magyar Polgári Párt* az 1989-től létező, a kormányzati szerepet vállaló, *VPN*-tag *Független Magyar Kezdeményezésből* alakult párttá 1992 januárjában, vezetője A. Nagy László volt. A három pártot nem lehet egyértelműen ideológiai szempontok alapján elhelyezni egy tengelyen, azonban egy liberális (*FMK*) - konzervatív (*EPM*) törésvonal napjainkban is jelen van az *MKP*-ban, a civil életben és kis mértékben a lakosság körében is. Az egykori *MKDM* a két párt között elhelyezkedő centrum-pártnak tekinthető. Szarka, 2004

az ország területén élő kisebbségekkel közös országhént határozta meg.³ Biztosította az alapvető kisebbségi nyelvi és oktatási jogokat, de nem rendelkezett egy átfogó kisebbségi törvény megalkotásának szükségességéről.⁴ Jórészt ez az alkotmányos deficit, illetve a kisebbségi törvény hiánya magyarázza azt a tényt, hogy az országos politikai döntéshozatali szinteken a kisebbségek számára beleszólási jogot biztosító intézményrendszer létrehozására nincsen hajlandóság a szlovák politikai elitben. Azt elintéztnek tartják a helyi és megyei önkormányzatokban biztosított kisebbségi részvétellel.⁵

A szlovákiai magyarság létszámánál, szervezettségénél fogva ennek ellenére kialakította azt a sokrétű magyar intézményrendszert, amely viszonylag hatékony politikai érdekképviseletet biztosít. Az 1996 óta egységes *Magyar Koalíció Pártja* (továbbiakban: *MKP*) 1998–2006 között, két teljes választási cikluson keresztül a kormánykoalíció része volt.

A Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság egyaránt jelentős, de az igényeket csak részben fedező összegekkel támogatja a szlovákiai magyar kisebbséget, és 2004 óta az európai uniós források is elérhetőek számukra. Mindezek ellenére az elmúlt 20 évben igen nagy mértékben csökkent a magyarok lélekszáma: 1990 és 2001 között ez a fogyás meghaladta a negyvenezretet, az azóta eltelt évek természetes népszaporulatának adatai pedig szintén nagyon kedvezőtlenül alakulnak.⁶ A szlovák ellenzéki és kormánypártok nem mutatnak hajlandóságot a kisebbségi kérdés átfogó rendezésére, mi több, egyik szlovák pártnak sincs a nemzetiségek hátrányos jogi, gazdasági helyzetének megszüntetésére irányuló programja.⁷ Mindeközben a magyarok lakta 15 dél-szlovákiai körzet gazdaságilag és társadalmilag egyre jobban leszakad az ország többi részétől.⁸ A problémák megoldatlansága, a 2006-ban ellenzékbe került *MKP* megtorpanása arra készítette a szlovákiai magyar civil szervezetek, kezdeményezések egy részét, hogy kilépjenek hagyományos művelődésszervezői, kulturális szerepkörükből.

3 Az Alkotmány szövegét ld. <http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=12045&FileName=92-z460&Rocnik=1992> (Letöltés ideje: 2009. 04. 19.)

4 A nemzeti kisebbségek jogállásáról rendelkező részeket az Alkotmány 33 §-a tartalmazza. Uo.

5 A *Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának* 1995. évi 270. számú törvénye a Szlovák Köztársaság államnyelvééről. <http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=13423&FileName=95-z270&Rocnik=1995> (Letöltés ideje: 2009. 04. 19.); az *SZKNT*-nek 1999. évi 184. számú törvénye a nemzetiségi kisebbségek nyelvének használatáról. <http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=14861&FileName=99-z184&Rocnik=1999> (Letöltés ideje: 2009. 04. 19.)

6 Gyurgyík László előadása a *Szlovákiai Magyarok Kerekasztalának* 1. találkozásán, Csölösztön 2009. január 29-én. http://www.niton.sk/documents/2-271-5851-gyurgyik_laszlo.pdf (Letöltés ideje: 2009. 03. 27.)

7 „...a szlovákságnak sajnos nincs semmiféle kisebbségekkel kapcsolatos víziója. Még a legdemokratikusabb embereknek sem igazán. [...] Ebben az országban nincs egy kisebbségekkel kapcsolatos vízió 5, 10, 15, 20 évre. 30 év múlva meg már a demográfiai adatok szerint nem is lesz rá szükség.” Miklósi Péter közlése.

8 Petőcz Kálmán előadása a *Szlovákiai Magyarok Kerekasztalának* 1. csölösztői ülésén.

A szlovákiai többségi és kisebbségi civil szféra

A szlovákiai civil szféra törvényi háttere az 1990 márciusában meghozott társulási törvénnyel teremtődött meg.⁹ A civil szféra ebben az időben csak lassan alakult ki, elsősorban azért, mert a polgárjogi aktivisták és ellenzéki értelmiségiek politikai szerepet vállaltak az átalakulásban. Számos civil szervezetet politikai pártok alapítottak, s így a két szféra erősen összefonódott.¹⁰ Az erős civil szféra kialakulásának a második Mečiar-kormány antidemokratikus intézkedései adtak lökést. A demokratizálódási folyamat megtorpanása, sőt a hatalom által sorozatosan és nyíltan alkalmazott antidemokratikus eszközök határozottabb önszerveződésre készítették az addig szervezetlen civil szférát. Tóth Károly, a somorjai székhelyű *Fórum Intézet* igazgatója szerint „a civil szektor gyakorlatilag az egyetlen olyan területe maradt a társadalmi életnek, ahol érvényesíthetők voltak a demokratikus értékrend normái. Ennek következtében a civil szektor szerepe felerősödött és országos szinten is megszervezhetővé vált.”¹¹ Szerinte a mečiar korszak autoritatív törekvéseivel szemben a civil szféra képviselte a demokratikus elveket, mind a lakosság, mind a külföld szemében.

A különböző külföldi alapok jelentős összegekkel támogatták a civileket, nőtt a civil szervezetek mozgásteret. Létrejött a civilek országos képviselete, a *Harmadik Szektor Grémiuma (Grémium tretieho sektora)* (továbbiakban: *Grémium*). Erre az időszakra tehető az országos civil kampányok, melyek a kormány antidemokratikus intézkedéseire kívánták felhívni a közvélemény figyelmét. A *Harmadik Szektor SOS* névvel működő mozgalom például 1996-ban a civil szférát szabályozó törvénytervezet ellen lépett fel határozottan. A legjelentősebb ilyen megmozdulás az „OK '98” (*Občianska kampaň '98 – Polgári kampány '98*) volt, amely az 1998. évi parlamenti választásokon való részvétel fontosságára hívta fel a választópolgárok figyelmét, és felügyelte a választások tisztaságát. Az 1994-1998 között működött harmadik Mečiar-kormány megbuktatásában az „OK '98” jelentős szerepet játszott.¹²

A civil szféra fejlődésének következő állomása a 2000-ben elfogadott „1%-os”, majd később „2%-os törvény” volt.¹³ A törvény hazai forrásokat biztosított a civil szervezetek számára. Erre annál is inkább szükség volt, mert a civilek legfőbb támogatójának számító nagy nyugati alapítványok, az új kormány megalakulása után – mondván, hogy az ország megállíthatatlanul a demokratikus fejlődés útjára lépett –, gyakorlatilag kivonultak Szlovákiából.¹⁴

⁹ <http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=10336&FileName=90-z083&Rocnik=1990> (Letöltés ideje: 2009. 04. 19.)

¹⁰ Tóth, 2006a: 4.

¹¹ Uo.

¹² Uo.: 5.

¹³ A jövedelemadóról szóló 688/2006-os törvény 98. V § 50 1. és 2. bekezdése. <http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=19830&FileName=06-z688&Rocnik=2006&#xml=http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?HitFile=True&FileID=708&Flags=32&IndexFile=zz06&Text=2%25>

¹⁴ Tóth, 2006a: 6-7.

A szlovák civil szektor ebben az időszakban meggyengült és átalakult. Az 1994–1998 közötti időszakra jellemző országos kampányok helyett inkább a lobbitevékenység jelent meg, illetve fontosabb lett a regionális szintű érdekérvényesítés.¹⁵ A civil szervezeti vezetők közül sokan kormányzati szerepet vállaltak.¹⁶ Az 1998 és 2006 közötti időszakban, a két Dzurinda-kormány idején, kedvező fordulat állt be: a szükséges törvényi környezet kialakulása nyomán a civil szervezetek száma nagymértékű növekedésnek indult.

A 2006-os kormányváltással változás következett be civil szféra és állam viszonyában. Robert Fico kormánya a központi hatalom megerősítésén és kiterjesztésén munkálkodik. Az eddig meghozott törvények és a kidolgozott törvénytervezetek egyértelműen a civil szféra feletti nagyobb állami ellenőrzésre irányuló kormányzati törekvés megnyilvánulásai. Az első, civil körökben ellenállást kiváltó intézkedés az adó 2%-ának adományozhatóságát korlátozni kívánó törvénytervezet volt 2006-ban, majd a 2007-es „*Társulásokról szóló törvénytervezet*” (*Zákon o spolkoch*). Erőteljes lobbitevékenységgel, tiltakozó mozgalmakkal és az 1998 előtt jól bevált módszerrel, a „*Ludia ľudom*” (*Emberek embereknek*) országos kampánnyal és aláírásgyűjtő akciókkal mindkét tervezet visszavonását elérték. Az eredeti 2%-os törvényhez képest történtek változtatások: a civil szervezeteknek utalható minimális összeg 20 koronáról 100 koronára változott, a szervezetek másodlagos tevékenységéből származó adózhatatlan jövedelmet 300 000 koronáig megszüntették, de az adó 2%-ának adományozhatóságáról szóló törvény lényegét tekintve nem változott.¹⁷

Szlovákiában 2007 végén 31 601 civil szervezet működött.¹⁸ A szlovák civil szféra nagy önszervező erővel bír. Legmagasabb szintű képviselője a *Grémium*, mely az utóbbi években meglehetősen passzív.¹⁹

Az 1998-ban megalakított *Nem-kormányzati Non-profit Szervezetek Kormánytanácsa* (*Rada vlády pre mimovládne neziskové organizácie*) (továbbiakban: *Tanács*) a kormány és a non-profit szervezetek közötti legmagasabb szintű érdekegyeztetés terepe. A tanácsadói jogkörrel rendelkező *Tanácsban* a civil szféra különböző tevékenységi területei vannak képviselve. Számos közismert civil szervezeti vezető foglal helyet benne, azonban a civil szféra 2007-es állapotát értékelő tanulmány írói szerint számos olyan személy maradt ki az együttműködésből, akinek helye lenne a *Tanácsban*.²⁰ A névsort Dušan Čaplovič miniszterelnök-helyettes saját elképzelései szerint egészítette ki.²¹ A *Tanács* eddigi működése eredményesnek mondható, bár a civil szférának általában nyomást kell gyakorolnia, hogy az őt érintő törvénytervezetek előterjesztésük előtt meg legyenek vitatva a *Tanácsban*.

¹⁵ Demeš et al., 2008: 587.

¹⁶ Interjú Tóth Károllyal. Somorja, 2009. 01. 27.

¹⁷ Demeš et al. 2008: 596.

¹⁸ 2007-es adat. Demeš et al, 2008: 589.

¹⁹ Uo.: 586.

²⁰ Uo.: 587.

²¹ Uo.

„Magyar”? „Civil”?

A szlovákiai magyar civil szférát nehéz pontosan meghatározni. A „magyar” és a „civil” jelző korrekt és következetes használata leszűkítené a hivatalosan civil szervezetként tevékenykedő, magyar tagokból álló szervezetek körét.

A határon túli civil szféra szakirodalmában gyakran találkozhatunk azzal az állítással, miszerint a kisebbségi magyar közösségekben – egyes értelmezésekben – a kisebbségi intézményrendszer egésze (beleértve a párt(ka)t is) „civil szféraként” jelenik meg, mert a többségi államhatalommal szemben szerveződik.²² Amennyiben következetesen használjuk a fogalmat, a kisebbségi civil szervezeteknek csak egy része nevezhető civil szférának, hiszen számos olyan „civil szervezet” létezik, amely az állami intézményeket helyettesítő kisebbségi intézménynek számít. Ezek hagyományosan nem a civil logika alapján működnek, hanem az állami elosztó rendszereket helyettesítő intézményi alrendszereknek tekinthetők, mint például a magyarországi oktatási támogatásokat kezelő *Pázmány Péter Alapítvány* (továbbiakban: *PPA*).²³

A kisebbségi intézmények azért választják a civil szervezeti formát, mert hivatalos állami intézmények létrehozására nincs lehetőségük, továbbá azért, mert ily módon pályázati forrásaik megtöbbszörözhetőek (Magyarország, saját államuk és nyugati alapok forrásaira egyaránt pályázhatnak).²⁴ Ezek a civil szervezetek általában arra törekednek, hogy „költségvetési típusú intézményként” működjenek. Ezáltal egy sor olyan civil szervezet jön létre, melyek tulajdonképpen csak kényszerből választották a civil szervezeti formát és szűkebb értelemben véve nem sorolhatók a civil szférához.²⁵

A civil szervezetek klasszikus feladata ugyanis az érdekképviselés és érdekérvényesítés.²⁶ Emellett további fontos „civil” tevékenységi területnek számít a környezetvédelem, szociális ellátás és szociális érdekvédelem, illetve a tudományos tevékenység. Rendszerint ide sorolják még a kulturális szervezeteket, mint nem-állami, független kezdeményezéseket. Ezeknek a tevékenységi területeknek a többségére azonban az a jellemző, hogy nehezen lehet konkrét nemzetiséghez kötni a feladatokat ellátó szervezeteket.²⁷ A szlovákiai magyar közösségben vélhetően éppen ezért a civil szervezetek döntő többsége a kultúra, oktatás területén tevékenykedik, ahol az érdekvédelmi, érdekképviselési munka magyar jellege egyértelmű. Ugyanakkor sok más hagyományos civil területen a magyar szervezetek és a magyar nemzetiségű aktivisták aránya alacsony.²⁸ Ez a sajátosság két szempontból is problémát vet fel. Amennyiben a

22 Kiss, 2006 vö. Bodó, 2002

23 Kiss, 2006

24 Uo.

25 Uo.

26 Magyar Nagylexikon, 1997

27 Interjú Nagy Myrtillel. Somorja, 2009. 01. 28.

28 Tóth, 2006a: 12.

„szlovákiai magyar civil szféra” fogalmat etnikailag körülírt fogalomként használjuk, kizárjuk a környezetvédelemmel, szociális tevékenységgel foglalkozó, magyarok lakta területen, magyaroknak szolgáltatást nyújtó intézményeket. Ezeknek az intézményi szolgáltatásait ugyanis a szlovákok is igénybe vehetik, illetve a vegyes lakosságú területeken igénybe is veszik, azaz ezek a civil szervezetek nem határozhatóak meg nemzetiségi alapon.²⁹

Etnikai kategóriákban gondolkodva ennek a fordítottja is igaz: csak azokat a civil szervezeteket nevezhetjük „magyarnak”, melyek csak magyaroknak nyújtanak (nyújthatnak) szolgáltatást, azaz a kultúra és hagyományápolás területén tevékenykednek, ezzel erősítve azt a tételt, hogy a magyar civil szervezetek csak hagyományápolással és a magyar kultúra megőrzésével foglalkoznak. Hagyományosan azok a civil szervezetek tekinthetők „magyarnak”, amelyek tagjai magukat magyarnak tartják, azaz nemzeti alapon szerveződnek és tagságuk döntő része magyar nemzeti kisebbségből kerül ki, illetve a szervezet belső nyelvhasználata magyar. További fontos sajátosságuk, hogy a magyarok által lakott területen működnek és célcsoportjuk kizárólag, vagy elsősorban a magyar nemzetiségű lakosság.³⁰

A szlovákiai magyar civil szféra kialakulása

A szlovákiai magyar civil szektor a rendszerváltáskor kifejezetten jó pozícióból indult a többi határon túli magyar közösséghez viszonyítva. Bárdi Nándor a *Csemadokot*, mint összefogó kulturális szervezetet, az illegálisan működő *KJB*-t és Duray Miklóst, mint karizmatikus, közismert vezetőt említi ennek az előnyös helyzetnek a két fontos elemeként.³¹ A szlovákiai magyar civil szféra politikához való viszonya a szlovákokhoz hasonlóan alakult. A rendszerváltást követően a szlovákiai magyar értelmiség jelentős része – beleértve a *KJB*-ben tevékenykedő ellenzéki értelmiségieket (pl. Duray Miklós, Öllös László, Tóth Károly) – az 1989. évi fordulatot követően politikai pályára lépett.³² Közülük azonban sokan a rendszerváltást követő években fokozatosan visszavonultak

29 „Nagyon nehéz megmondani, hogy melyik civil szervezet magyar. Mert például a 90%-ban magyar ajkú Dunaszerdahelyen működő szellemi vagy testi fogyatékosokkal foglalkozó szervezetben magyarok dolgoznak. Azok a gyerekek, fiatalok, akik élvezik a szolgáltatásaikat azok is magyarok. Viszont én nem nevezném kimondottan magyarnak ezt a szervezetet, habár magyarok csinálják és magyarok a befogadói a szolgáltatásoknak, mert a célközönségüket szlovákok is, romák is alkothatják, ha lennének ott többen. Nehéz meghatározni, hogy mi az, hogy magyar.” Interjú Nagy Myrtillel. Somorja, 2009. 01. 28.

30 A *Forum Intézet* munkatársai a „dél-szlovákiai civil szféra” kifejezést alkalmazzák, a magyarok lakta déli országrészt véve alapul. Mivel jelenleg a magyar civil szféra a szlováktól könnyen elkülöníthető (kevés meghatározhatatlan „nemzetiségű” szervezet; a magyar szervezetek döntő többsége kifejezetten „nemzeti” területen tevékenykedik), tanulmányomban a két kifejezést felváltva alkalmazom. Ld. Tóth, 2006a: 1.

31 Bárdi, 2003: 112-113.

32 Öllös László ide vonatkozó megjegyzése szerint a rendszerváltást követően az értelmiség annyira belevetette magát a politikába, hogy „az írók nem írtak, a festők nem festettek”.

a politikától, és a civil szektorban folytatták pályájukat. Ez egyébként a szlovák értelmiségiek esetében is így volt. Mivel két jelentős magyar párt (*EPM, FMK-MPP*) is az egykori *KJB*-ből nőtt ki, ezek a pártok lettek az érdekvédelmet és érdekképviselést ellátó szervezetek, a civil szféra elsődleges tevékenységi területévé pedig a kultúra, oktatás vált.³³ Tevékenységi körében szinte egyáltalán nem jelent meg a politikai érdekvédelem.³⁴

Ebben az időszakban a civil szervezetek és a pártok között sok volt a személyi átfedés, előbbieken számos parlamenti képviselő is szerepet vállalt.³⁵ Ekkor még nem volt határozott igény a politikai és a civil szféra szétválasztására. A szembenállás kezdettől fogva jelen volt a pártok közötti kapcsolatokban, s ez kihatott a civil szférára is, hiszen a civil szervezetek az egyes pártokhoz kötődtek. A pártok ugyanis létrehozták a maguk „civil” szervezeteit vagy a már meglévőket igyekeztek befolyásuk alá vonni.³⁶ Ebben az időszakban a pártok érdekvédelmi tevékenységének minőségére elvben kedvezően hatott a kialakult kisebbségi magyar többpártrendszer: a különböző politikai nézeteket képviselő magyar pártok versenyeztek a szlovákiai magyarok szavazataiért. Ugyanakkor a hárompárti szerkezet komoly véleménykülönbségeket is rögzített a szlovákiai magyar értelmiségi körökben és az egyes civil kezdeményezésekben is.

A Mečiar-korszak alatt Szlovákiában jelen lévő nagy nyugati alapítványok jelentős támogatási összegeket biztosítottak a civil szférának. A magyar szervezetek – néhány kivételtől eltekintve – nem rendelkeztek az ezek elnyeréséhez szükséges képességekkel, sem az önrészhez szükséges pénzzel. Pedig az *NPOA (Nadácia pre podporu občianských aktivít – Polgári Tevékenységet Támogató Alapítvány)* keretében 80 millió korona nagyságrendű kisebbségi csomagot is meghirdettek.³⁷ Az ebben az időszakban létrejött országos magyar civil kezdeményezések a pártokkal egyetértésben és azok részvételével zajlottak. Ezek közül kiemelkedett az országos jelentőségű *Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórum*. 1998-ban a három magyar párt egyesülésével létrejött az *MKP*. A párt kormányzati részvételét optimista várakozások előzték meg: a magyar lakosság 91%-a helyeselte a párt koalíciós részvételét.³⁸

A két Dzurinda-kormány által kialakított kedvező jogi környezet, az elérhető források nagy száma (a magyarországi források, növekvő szlovákiai állami források), illetve a Dél-Szlovákiában, magyar nyelven is elindult pályázatiírói tréningek, a szlovákokhoz hasonlóan a szlovákiai magyarokat is a civil szervezetek alapításra sarkallták.³⁹

33 Tóth, 2006a: 12.

34 Uo.

35 Tóth Károllyal 2009. január 27-én, Somorján készített interjú.

36 Tóth, 2006a: 10-11.

37 Nagy–Tóth, 2006: 3.

38 Gyárfásóvá–Velšic, 2001: 269.

39 Lelkes, 2008: 14.

A magyarországi források mellett számos – kisebbségi civil szervezeteket megcélzó – hazai forrás is elérhetővé vált.⁴⁰ Emellett az EU-alapokba is pályázhattak a szlovákiai magyar szervezetek. Mivel a civil szféra forrásainak jelentős része Magyarországról érkezett, a magyar szervezetek sohasem voltak olyan mértékben kiszolgáltatva a mindenkori szlovákiai kormány civil szervezetekkel kapcsolatos politikájának. Részben ezzel magyarázható, hogy a 2006-ban hatalomra került Fico-kormány civil szféra szempontjából kedvezőtlen törvénytervezetei a magyar szervezetekből nem váltottak ki a szlovák civil szervezetek megnyilvánulásaihoz hasonló reakciókat.

Szlovákiában a legjelentősebb civil szervezetek a demokratikus jobboldal pártjaihoz kötődnek. A jobboldali kormány gazdaságpolitikai reformjának végrehajtása a civil szférára háruló feladatok növekedésével járt.⁴¹ A civil szervezetek hatalmának és forrásainak növekedése ezért szükségképpen a szlovák jobboldal 2002 és 2006 közötti céljaival esett egybe. A szlovákiai magyar civil szféra a szlovákiai és magyarországi állami, illetve alapítványi támogatások miatt függ(ött) saját kisebbségi politikai képviseletétől.⁴² Míg az előző esetben a szervezetek között egyfajta partneri viszony alakult ki, az MKP és a szlovákiai magyar civil szféra között inkább függőségi viszony.⁴³ Ebből adódóan a szlovákiai magyar civil szféra utóbbi években létrejött csúcsszerveinek egyrészt a hatalommal, másrészt a kisebbség politikai képviseletével szemben is meg kell magát határoznia.⁴⁴ Ezek az összefüggések adhatnak magyarázatot arra, hogy a többségi szlovák és a kisebbségi szlovákiai magyar civil szféra között ma is jelentős szerkezeti különbségek mutatkoznak.

A Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórum

Csehszlovákia kettéválása új helyzet elé állította a szlovákiai magyarság képviselőit, intézményeit, értelmiségét. 1992-ben Szlovákiában a rendszerváltó pártok háttérbe szorulásával kialakult új helyzetben jött létre a *Lévai Értelmiségi Találkozó* (továbbiakban: *LÉT*), amely a *Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórum* (továbbiakban: *SZMÉF*) közvetlen előzményének tekinthető, és az önálló Szlovákia megalakulásának szlovákiai magyarsággal kapcsolatos aspektusainak megvitatására jött létre. A találkozót a három magyar párt vezető személyiségei, Dolník Erzsébet, Csáky Pál és Zoller

⁴⁰ Nagy–Tóth, 2006: 1.

⁴¹ Az állam szociális kiadásainak mérséklése következtében az állam egyes feladatait a civil szféra veszi át. Ennek következtében a civil szféra törvényi szabályozása kedvezőbb, illetve az állam több forrást tesz elérhetővé a szervezetek számára. Majduchová et al., 2004: 13.

⁴² Interjú Tóth Károllyal. Somorja, 2009. 01. 27.

⁴³ „...a civil szervezeteknek kell megnyerni az MKP kegyeit, más függőségi viszony alakult ki. Nem egy partnerségi viszony, hanem egy függőségi viszony, ami abszolút különböző dolog.” Interjú Tóth Károllyal. Somorja, 2009. 01. 27.

⁴⁴ A Szlovákiai Magyarok Kerekasztalának Nyilatkozata. http://www.foruminst.sk/index.php?p=&t=a&xp=1&Data_Id=263&From=0&Col=1&Mid=&Lev=&Ind=61&P=index.hu.. (Letöltés ideje: 2009. 04. 17.)

Mihály szervezték, így az összejövetel a pártok közötti jó viszony helyreállítását és a kapcsolatok szorosabbra fűzését is célozta.

A második Mečiar-kormány hatalomra kerülése, majd a fokozódó hatalmi nyomás hívta életre a szlovákiai magyar civil élet szereplőinek első nagyobb kezdeményezését, a Miklósi Péter vezette *SZMÉF*-et, mely a *Szlovákia Értelmiségének Fóruma (Fórum Intelligencie Slovenska*, továbbiakban: *FIS*) mintájára alakult meg.⁴⁵ A *SZMÉF* a kisebbségi magyar közösséget érintő alapkérdések megvitatását tűzte ki célul. Találkozóira a civil szervezetek képviselőin kívül meghívást kaptak a három magyar párt képviselői. Rajtuk kívül bárki részt vehetett még a találkozón, aki részvételi szándékát előre jelezte.⁴⁶

Az *SZMÉF* munkáját ügyvivői testület irányította. Ebben elismert közéleti személyiségek, írók, művészek, politikusok kaptak helyet. Az *SZMÉF* olyan keretszerveződés volt, mely egyrészt kiállt a Mečiar-kormány magyarok jogait sértő lépései ellen (bizonyítvány-ügy), illetve lehetőséget adott az értelmiségnek, hogy tudását felhasználva konkrét projekteket hozzon létre a magyarságot érintő legfontosabb problémák orvoslására, helyzetének javítására.⁴⁷

Az *SZMÉF* másik célja a szlovák-magyar közeledés elősegítése volt.⁴⁸ A Mečiar-rendszer magyarellenes légkörében az ügyvivői testület tagjai fontosnak tartották a szlovák féllel való szorosabb együttműködést, kapcsolattartást. Az *FIS* magyarul tudó tagjai (Rudolf Chmel', Štefan Markuš) részt vettek az 1995. január 17-ei csőlösztői alakuló ülésen. Az *SZMÉF* tagjai is ellátogattak a *FIS* rendezvényeire, értelmiségi találkozóira.

Az *SZMÉF* tevékenysége a Mečiar-kormány bukását követően háttérbe szorult, mivel az *MKP* kormányzati tevékenysége és a kormányprogramban elfogadott célok derűlátásra adtak okot. A 2004-2005-ben szervezett újabb találkozóisorozatot az *SZMÉF*, immár a *Fórum Intézzettel* közösen, együttműködésben a *Szlovákiai Magyar Írók Társaságával* és a *Szlovákiai Magyar Professzorok Klubjával*. Ezen találkozók témái a nemzeti kisebbségi kultúrák támogatásával kapcsolatos törvényi szabályozás, Dél-Szlovákia gazdasági helyzete és a határokon átnyúló gazdasági kapcsolatok, a felsőoktatás, a középiskolák és szakintézetek, illetve a magyar kultúra helyzete voltak. Ez a próbálkozás valójában arra irányult, hogy az értelmiség javaslatokat fogalmazzon meg az *MKP* számára. Az *SZMÉF* ugyan sorozatos ajánlásokat fogalmazott meg, ezeket azonban az *MKP* nem érvényesítette kormányzati munkájában. Az *SZMÉF* 2006 után már lényegében nem fejtett ki aktivitást, bár a szervezet Miklósi Péter elnök révén részt vesz a szlovákiai magyarságot érintő országos konferenciákon, értelmiségi találkozókon.

Az *SZMÉF*-et sok kritika illette. Egyrészt azért, mert tevékenysége során semmilyen konkrét programot nem valósított meg, nem próbált nyomást gyakorolni a hatalomra

⁴⁵ Miklósi Péter közlése.

⁴⁶ Uő.

⁴⁷ Uő.

⁴⁸ Uő.

és a pártokra, az értelmiségi találkozóknak nem tudtak túllépni a helyzetelemzésen és a problémák megvitatásán.

A Milleniumi Fórum

1990-ben a *Simonyi Alapítvány* annak a nemes célnak a megvalósítása érdekében jött létre, hogy magánszemélyek, intézmények és szervezetek adományaiból hozzanak létre magyar egyetemet Szlovákiában. A cél megvalósíthatatlansága már nem sokkal a megalakulás után nyilvánvaló lett. Az alapítvány így átalakult a magyar ügyeket támogató „közalapítvánnyá”.⁴⁹ Az alapítvány vezetői a közalapítványi státust úgy kívánták biztosítani, hogy az igazgatótanácsba a legmeghatározóbb szlovákiai magyar érdekképviselők delegáltjai kerültek be.⁵⁰

A *Simonyi* 1998-ban és 1999-ben pályázatot írt ki, melyen az eredetileg egyetemalapításra összegyűlt összegből olyan projekteket támogatott, melyek az egész nemzeti közösséget érintették.⁵¹ Az MKP 1999. november 13-i kongresszusának határozata a *Simonyi Alapítványt* megbízta egy találkozó megszervezésével, mely az országos magyar művelődési intézményrendszer létrehozását tűzte ki célul.

Az alapítvány 2000. április 27-ére szervezte meg a találkozót Rimaszombatba. Igyekeztek az együttműködésbe az érintett intézmények minél szélesebb spektrumát bevonni.⁵² A tanácskozás alapját B. Kovács István vitaindító írása képezte.⁵³ A tanulmány utalt a regionális különbségekre. Ennek érdekében javasolta Dél-Szlovákia középső és keleti régiójában egy erős kulturális intézményrendszer kiépítését. Foglalkozott a kettős-identitásúak körében a magyar identitástudat erősítésével, kitért a szakemberképzés megoldatlanságára, majd részletesen áttekintette az egyes szakmai területek problémáit. Végül javasolta az MKP 1995. április 22-ei határozatában is szereplő *Szlovákiai Magyar Művelődési Tanács* (továbbiakban: SZMMT) és a *Simonyi Szlovákiai Magyar Közalapítvánnyá* alakítását.

Az 1995. április 27-én elfogadott határozatból a *Simonyi* „közalapítvánnyá” alakítása – talán épp a félelmek miatt – kimaradt. A határozat rendelkezett arról, hogy a „Szlovákiai Művelődési Tanács elnökségében a szakmai bizottságok elnökei, a MÁÉRT

⁴⁹ Szlovákiában a közalapítvány, mint szervezeti forma nem létezik, ezért csak tevékenységét, céljait tekintve nevezhetjük közalapítványnak a *Simonyit*. Interjú B. Kovács Istvánnal. Rimaszombat, 2009. január 26.

⁵⁰ Az igazgatótanácsban a *Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége*, a *Szlovákiai Magyar Szülők Szövetsége*, a *Szlovákiai Magyar Cserkészszövetség*, a *Csevadok* egy-egy, illetve az MKP három képviselője foglal helyet 1997-től.

⁵¹ <http://www.gomorszag.sk/11.html> (Letöltés ideje: 2009.03.08.)

⁵² A meghívottak között voltak: az MKP kormányzati funkciót betöltött politikusai, az MKP delegáltja, továbbá a történeti egyházak, az oktatásügy, a tudományos és művészeti élet, a kiadók és a sajtó képviselői, illetve a szlovákiai magyarokkal foglalkozó magyarországi intézmények képviselői tanácskozási joggal.

⁵³ B. Kovács 2000: 57.

szlovákiai bizottságának elnöke,⁵⁴ a MÁÉRT művelődési és oktatási bizottságába delegált személyek, valamint az MKP képviselője kapjon helyet”.⁵⁵ Megalakultak az SZMMT szakmai bizottságai. A kitűzött célokat azonban csak részben sikerült teljesíteni, több okból kifolyólag. B. Kovács István utólag visszatekintve a kezdeményezés korai elhalásának három okát jelölte meg.⁵⁶

Az egyik tényező a státustörvény elfogadása volt, mely egy új, országos feladatkörrel rendelkező szerv felállítását kívánta meg a törvény végrehajtására (magyarigazolvánnyal kapcsolatos ügyintézés és az igazolványok kibocsátása). Az SZMMT ilyen irányú átalakítására azonban az *Előkészítő Bizottság*nak nem volt mandátuma, így a szerv szerepe gyengült. A találkozó életre hívója a másik problémát abban látja, hogy a politikai elit számottevő része a művelődési öngazgatást nem tartja olyan fontosnak, mint az az egyes nyilatkozatokból kiolvasható. Harmadrészt, a „praktikus szempontok”, személyes érdekek is megakadályozták a *Simonyi Alapítvány* további „közalapítványi” ténykedését. A *Simonyi* közép-szlovákiai alapítvány volt, a kiadók, tudományos műhelyek, egyéb kulturális szervezetek mind nyugat-szlovákiai székhellyel működnek, ezért minden bizonnyal nem tűnt praktikusnak Közép-Szlovákiában létrehozni egy országos művelődési tanácsot. A *Simonyi Alapítványt* az egykori EPM hozta létre és az elnökségben a hozzá kötődő személyek foglaltak többségében helyet. Ez növelte az egykori MPP-vonalon belüli bizalmatlanságot. A *Milleniumi Fórum* csupán egy ülést ért meg, holott a határozat további találkozó megszervezésével bízta meg a *Simonyi Alapítványt* 2000. december 31-ig. A leginkább vitatott pont az volt, hogy a *Simonyi Alapítvány* lett volna a szlovákiai magyar művelődési csúcsszerv magja. Bár az elnökség tagjainak számát kiterjesztették, az egész kezdeményezést bizalmatlanság övezte.

Civil önszerveződések 2006 után

A 2006. évi kormányváltást, az MKP ellenzéki helyzetbe kerülését követően azonban a helyzet lényegesen megváltozott és 2009-ben már nyíltan fogalmazódott meg az az állítás, miszerint „a szlovákiai magyar közösségnek szilárdan két lábon kell állnia.”⁵⁷ Feltehető azonban a kérdés, miért van szüksége az ötszáz ezres szlovákiai magyar közösségnek fejlett civil szférára, ha erős politikai képvisellel rendelkezik? Mi készítette arra a civileket, hogy a szlovákiai magyar közéletben korábban soha nem látott aktivitást fejtsenek ki?

⁵⁴ *Magyar Állandó Értekezlet*, „a demokratikus legitimitással rendelkező határon túli magyar szervezetek” és a magyarországi parlamenti pártok és a kormány közötti politikai konzultatív testület, mely 2007 szeptemberéig működött. <http://hungaryemb.ines.ro/hu/allando.htm> (Letöltés ideje: 2009. 04. 19.)

⁵⁵ <http://www.gomorország.sk/101.html> (Letöltés ideje: 2008.03.03.)

⁵⁶ B. Kovács István beszámolója az MKP 2006. május 13-i VII. Kongresszusán az 1999. november 13-i határozat teljesítéséről, illetve B. Kovács István közlése.

⁵⁷ *A Szlovákiai Magyarok Kerekasztalának* 2009. január 29-i nyilatkozata.

Először is az *MKP* politikai párt, amely a 2006. évi választásokat követően nyolcévi kormányzás után ellenzéki pozícióba szorult, s így a korábbi időszaknál kisebb mértékben tud közbenjárni a civil szféra érdekében. A politikai párt célja a szavazóbázis biztosítása, a hatalom megszerzése, s ennek érdekében minél több szavazat begyűjtése. A politikai pártok, így az *MKP* is, a hatalomba kerülés érdekében kompromisszumokat, alkukat kénytelenek kötni. A párt programja – jelen esetben a szlovákiai magyarság szempontjából kulcsfontosságú, legalapvetőbb követelések, kérdések – alkuk és kompromisszumok tárgyává válik, illetve ennek teljesítése alárendelődhet a párt rövid távú céljainak.

Az 1998-ban megfogalmazott, legfontosabb célok közül az *MKP* csak keveset valósított meg nyolcéves kormányzati részvétele idején, illetve a ciklus alatt több – a szlovákiai magyarok számára kifejezetten kedvezőtlen – törvényt fogadott el a szlovák törvényhozás az *MKP* kormányzati partnerei és az ellenzék összefogásával, egyes esetekben az *MKP* asszisztálásával (pl. a közigazgatási beosztás reformját, a kisebbségi nyelvhasználati törvényt).⁵⁸ Továbbá, az *MKP* a szlovákiai magyar civil szféra kéréseivel a megérdemeltnél kevesebbet foglalkozott, nem igazán folytatott párbeszédet, s megelégedett azzal, hogy lehetőségeit felhasználva igyekezett a korábbinál nagyobb támogatást biztosítani a kulturális szervezetek számára.

A Civil Fórum

A fentebb ismertetett tények olyan intézményi keret kialakítása irányába hatottak, mely a politikai képviselő mellett képes a szlovákiai magyar szervezetek érdekeinek érvényesítésére, tárgyalóképes a szlovák partnerekkel, segíti a civil szervezeteket az elérhető új források megpályázásában, illetve konkrét stratégiákat dolgoz ki az egyes problémák megoldására. Az új keretszervezet létrejöttére kedvezően hatott az *MKP* ellenzékbe kerülése, ami befolyásának csökkenésével, szerepének átértékelésével járt. A *Civil Fórum* (továbbiakban: *CF*) a Közép-Kelet-Európában jellemző civil grémiumok, fórumok mintájára jött létre (*Civil Fórum* Erdélyben, *Harmadik Szektor Grémiuma* Szlovákiában, *Országos Civil Fórum* Magyarországon). A hatalom és a piac ellenőrzését és kiegészítését tekinti elsődleges feladatának.⁵⁹ Ezzel a *CF* a civil szféra nyugat-európai modelljét kívánja követni.⁶⁰

A *CF* első találkozóját 2007. november 30-án rendezte meg a Dél-szlovákiai *Civil Információs Hálózat* (továbbiakban: *DCIH*) Rimaszombatban, ahol megalakultak a szakmai bizottságok. A *CF* találkozóra a Szlovákiában tevékenykedő valamennyi magyar civil szervezet meghívót kap, azaz elvben nagyfokú legitimitással bír. Ezzel együtt a találkozókön csak a szlovákiai magyar szervezeteknek átlagosan mintegy 10%-a

⁵⁸ Ld. Hamberger, 2004.

⁵⁹ Interjú Öllős Lászlóval. Budapest, 2009. 01. 22.

⁶⁰ Ld. Szabó Máté, 2003 <http://www.hhrf.org/magyarkisebbsseg/m030126.html> (Letöltés ideje: 2009. 04.22.)

vesz részt.⁶¹ Az eddigi három találkozón a résztvevők konkrét problémákat vitattak meg: pl. az oktatás-nevelési támogatás hatékonyabb hasznosítását, az önkormányzat és a civil szervezetek együttműködési lehetőségeit. Ezen kívül felvázolták a lehetséges stratégiákat a problémák megoldására.

A *CF* eddigi eredményei közé sorolható a „tankönyv-ügyben” kiadott nyilatkozat, mely jelzi, hogy a magyar civil szervezeteket tömörítő fórum aktívan bele kíván szólni a magyarságot érintő ügyekbe, és a jövőben feladatának tekinti az érdekképviselést és érdekérvényesítést. A *CF* találkozóján alacsony a részvétel, illetve sokszor a találkozó témájának függvényében ingadozik.⁶²

A *DCIH* vezetői szerint az alacsony részvétel ellenére a reprezentativitás nem került veszélybe, hiszen ha minden dél-szlovákiai régiót képvisel egy-egy civil szervezeti vezető, a *CF* résztvevői szembesülnek a különböző területeken jelen lévő problémákkal és ezt figyelembe veszik a stratégiák kidolgozásakor, és erre együtt keresnek megoldást.⁶³

A *ADCIH* a szlovákiai magyar közösség fejlődése szempontjából kulcsfontosságúnak tartja a magyarok lakta régiók gazdasági helyzetét.⁶⁴ Európai Uniós forrásokat felhasználva munkahelyteremtő, felzárkóztató programokra van szükség. Erre felhasználhatók az *Európai Szociális Alap* és a *Szociális Fejlesztési Alap* által nyújtott, pályázat útján elnyerhető támogatások.⁶⁵

Az EU-alapok követelményrendszere és a pályázatírási nehézségek megkövetelik a pályázó civil szervezetek képzését. A *Fórum Információs Központ* országszerte tart pályázatírási tréningeket magyar nyelven a pályázni kívánó civil szervezeteket segítő.⁶⁶ A *CF* népszerűsíti a „civil gondolkodásmódot” is, azaz, hogy a már meglévő kulturális rendezvényeket, fesztiválokat hogyan lehet „eladhatóvá tenni” egy pályázatban. Ennek része az is, hogy a Dél-Szlovákiában erősen jelenlévő hagyományörző tevékenységet hogyan lehetne profitot termelő tevékenységgé tenni.⁶⁷

61 Interjú Tóth Károlyal. Somorja, 2009. 01. 27.

62 „...a témától is függ, hogy ki jön el. Van, amikor ilyen a téma, van amikor olyan a téma... Attól függően jönnek el. Mindenki meg van szólítva egyébként, tehát bárki részt vehet rajta. De így, hogy saját maga vállalja fel az összes költséget ezzel kapcsolatban.” Interjú Tóth Károlyal. Somorja, 2009. 01. 27.

63 „...a jelenlét és jelenlét között tehetünk különbséget olyan szinten, hogyha megjelenik egy olyan nézőpont a találkozón, amely a keleti régiók érdekeit, véleményét, igényeit képviseli, akkor nem biztos, hogy ide kell jönni a szegény szeszai asszonykórusnak. Mert szegényeknek se idejük, se energiájuk rá. De ha van olyan ember, aki tudja milyen problémákkal küzdenek, meg tudjuk közösen mutatni, hogy hol lehet a gyökere a problémáknak és mit kellene lépni, akkor ők már képviselve vannak. Tehát ezt próbáltuk mindig is a Civil Fórumokon érvényesíteni.” Kulcsár Mária, Hajdú–Kmotrik–Kulcsár–Prékop interjú. Somorja, 2009. 01. 28.

64 Hajdú–Kmotrik–Kulcsár–Prékop interjú. Somorja, 2009. 01. 28.

65 Hajdú István előadása a *Szlovákiai Magyarok Kerekasztalán*. Csölösztón 2009. január 29-én. http://www.niton.sk/documents/2-271-5852-hajdu_istvan.pdf (Letöltés ideje: 2009. 03. 20.)

66 Az eddigi tréningek részvételi adatai: <http://www.forumic.sk/index.php?&p=&xp=&MId=&Lev=&Ind=1&P=index,h u,&Ind=90> (Letöltés ideje: 2009. 04. 17.)

67 „...ne csak a hagyományt a hagyományért, hanem azért is, hogy az embereknek valami kis utat mutassunk, meg rávez-

További jelentős törekvése a *Fórum*nak, hogy a komoly érdekérvényesítési potenciállal bíró szlovákiai civil szférával az eddiginél szorosabb kapcsolatot teremtsen. Kulcsár Mária tapasztalatai szerint a szlovák civil szervezetek vezetői pozitívan állnak hozzá a magyar civil szférával való együttműködéshez, és a két szféra kapcsolati hiányának oka pusztán az, hogy nem ismerik a dél-szlovákiai civil szervezeteket.⁶⁸

A szlovákiai magyarok érdekérvényesítési törekvései szlovák partnerek nélkül rendszerint zátonyra futnak amiatt, hogy a magyarság jogilag és gazdaságilag hátrányos helyzetére mindig a nemzetiségi prizmán keresztül vetődik fény. A magyar szervezeteknek nagyobb mértékben kellene élniük a szlovákiai támogatásokkal. Egyik ilyen jelentős, magyarok által nem eléggé hatékonyan kihasznált forrás a magánszemélyek és cégek adójának 2%-a, amely a civil szervezetek számára évente felajánlható. Nagy Myrtil szerint a dél-szlovákiai szervezeteknek erőteljesebb kampányt kéne folytatniuk a 2%-ok elnyeréséért, jobban meg kell szólítani a célcsoportot. Ezt alaposan, projektszerűen kell megtervezni.⁶⁹ A CF az egyes civil szervezetek regionális különbségekből eredő hátrányát azzal próbálja mérsékelni, hogy a találkozókát mindig más-más régióban rendezik meg.⁷⁰ Ez a közép- és kelet-szlovákiai civil szervezetek költségeit hivatott mérsékelni az alapvetően nyugat-központú Szlovákiában.

A Szlovákiai Magyarok Kerekasztala

A *Szlovákiai Magyarok Kerekasztalának* (továbbiakban: SZMK) összehívásáról a CF 3. találkozóján született döntés. A találkozó megszervezését és lebonyolítását a *Fórum Intézet* vállalta, a tartalmi kérdések kidolgozására és felügyelésére pedig egy *Előkészítő Bizottság* állt fel a legjelentősebb országos szervezetek képviselőinek részvételével.⁷¹ Az SZMK létrehozására elsősorban a reprezentativitás elvének biztosítása miatt volt szükség. A CF találkozóira ugyanis csak a civil szervezetek kaptak meghívást. Így kimaradtak az együttműködésből a civilekhez hagyományosan nem sorolható állami és kulturális intézmények, úgymint az egyetemek, történeti egyházak, az újságok, kiadók, színházak, a gazdasági élet képviselői és a véleményformáló értelmiségiek

essük őket, hogy ebből lehet akár pénz is kihozni. Azért mert a Józsi bácsi meg a Pista bácsi akkor is ott fognak maradni a falujukban, ha csak énekelni fognak minden héten egyszer és berúgnak utána. De a Pista gyereke, meg a Józsi gyereke nem fog ott maradni, mert ő elvégzi az iskolát, de ő nem lát semmi fantáziát abban, hogy ott maradjon azon a vidéken." Kmotrik Péter. Hajdú–Kmotrik–Kulcsár–Prékop interjú. Somorja, 2009. 01. 28.

⁶⁸ „[A szlovák civil szervezetekkel való együttműködésben] abszolút pozitív tapasztalataink vannak” Kulcsár Mária. Hajdú–Kmotrik–Kulcsár–Prékop interjú. Somorja, 2009.01.28.

⁶⁹ Nagy, 2005: 61-62.

⁷⁰ Az 1. találkozó Rimaszombatban került megrendezésre.

⁷¹ Az *Előkészítő Bizottság* tagjai: Csemadok, Diákhálózat, Fórum Információs Központ, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Pázmány Péter Alapítvány, Szlovákiai Református Keresztény Egyház képviselője, Római Katolikus Egyház képviselője, Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége, Szlovákiai Magyar Szülők Szövetsége, Új Szó.

– professzorok, Kossuth-díjas írók, az Európai Parlament két szlovákiai magyar képviselője.⁷²

Másrészt a *CF*-eken az összes szervezet számához viszonyítva csak kevesen képviseltették magukat, hiszen a *CF* találkozónak részvételi költségeit a résztvevők saját forrásból fedezik. A *Fórum Intézet* a meghívottak széles körével, a meghívottak költségeinek csökkentésével, teljes ellátással kívánta biztosítani, hogy a szlovákiai magyarság meghatározó intézményei, személyiségei minél nagyobb számban legyenek jelen az alakuló ülésen, és döntsenek egy hosszabb távú stratégiáról.⁷³

Az *SZMK* apropója és témája a 2001. évi népszámlálás adatainak elemzése, illetve a 2011-es várható népszámlálási eredmények, előrejelzések vizsgálata volt. Az *SZMK* célja a teendők felvázolása a népszámlálásig terjedő időszakban, s annak sokoldalú megvizsgálása, milyen eszközökre lenne szükség ahhoz, hogy a magyarság létszámcsökkenése belátható időn belül megállítható legyen. A 2001-es népszámlálási adatok következményeivel a kutatókon kívül még senki nem foglalkozott semmilyen nyilvános fórumon.⁷⁴

Az *SZMK* program-dokumentumában a szervezők az első találkozó két célját emelték ki: „olyan reprezentatív, egyeztető fórum létrehozása, amely megvitatja a szlovákiai magyarsággal kapcsolatos legfontosabb kérdéseket, az elfogadott konszenzusos döntései a résztvevő intézmények számára kötelezőek, és ezeket az intézmények a maguk munkájában érvényesítik, emellett a Kerekasztal állást foglal a szlovákiai magyarokat érintő közéleti kérdésekben, és a hivatalos szervekkel szemben érvényesíti a szlovákiai magyar intézmények, szervezetek közös akaratát.” Azaz, az *SZMK* olyan érdekegyeztetési csúcsszerv kíván lenni, mely az *MKP* mellett mind befelé, mind kifelé legitimitással bír. Ezért az *SZMK* szervezői tovább kívántak lépni a pusztán helyzetismertetésen, és az egyes előadásokban nagyobb hangsúlyt fektettek a konkrét megoldási javaslatokra.⁷⁵

Az *SZMK* Nyilatkozata deklarálja, hogy az *SZMK* a szlovákiai magyarság érdekeit képviselő szervezet. A dokumentum felvázolja a magyarságot érintő legfontosabb problémákat és tiltakozik a kisebbségi állampolgárok anyanyelv-használati

⁷² A *Előkészítő Bizottság* meghívási gyakorlata maga után vonta egyes szlovákiai magyar civil szervezeti vezetők kritikáját. Tény, hogy a meghívottak listájára pillantva szembevetendő a *Fórum*-közeli civil szervezetek nagy száma, illetve felülreprezentáltsága, továbbá néhány jelentős szervezet, személy meghívásának hiánya. Egy civil szervezeti vezető például furdallotta, hogy a találkozó nem nyitott, azaz jelzés útján bárki részt vehetne rajta, mint az a *Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórumok*on bevett gyakorlat volt.

⁷³ Interjú Tóth Károllyal. Somorja, 2009. 01. 27.

⁷⁴ „...senki se foglalkozott vele. Csáky, amikor 2002 végén közétették a népszámlálási adatokat, és kiderült, hogy negyvennyolcezer magyarral kevesebb van, mint tíz évvel azelőtt, ilyen csökkenés még soha nem volt 10 év alatt, összehívtam egy szakmai megbeszélést a kormányhivatalban – akkor még ügye miniszterelnök-helyettes volt. Gyurgyík László, Pék László, Lampl Zsuzsa és mások voltak ott. Ez volt az egyetlen elemző összefoglaló, ami a népszámlálás eredményével foglalkozott.” Interjú Tóth Károllyal. Somorja, 2009. 01. 27.

⁷⁵ A *Kerekasztalon* elhangzott előadások többsége letölthető. http://www.foruminst.sk/index.php?p=&t=a&xp=1&Data_Id=263&From=0&Col=1&Mid=&Lev=&Ind=61&P=index.hu (Letöltés ideje: 2009. 03. 26.)

jogainak korlátozása ellen, szorgalmazza a kisebbségi közoktatást segítő háttér-intézményrendszer létrehozását és a kisebbségi nyelvhasználat kiszélesítését a Nyelvi Charta és a szlovák–magyar alapszerződés alapelveivel összhangban. Az SZMK-t, mint a szlovákiai magyarság MKP melletti legmagasabb szintű érdekegyeztető fórumaként határozza meg. A Nyilatkozatban szerepel egy *Kisebbségi Jogvédő Iroda* létrehozása is. A Nyilatkozat legszokatlanabb rendelkezése, hogy kisebbségi törvény előkészítését írja elő az *Iroda* számára.

Összehasonlítva a *Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórummal* és a *Milleniumi Fórummal*, a *Kerekasztal* mindkettővel mutat hasonló vonásokat, azonban nyilvánvaló, hogy a két fórum hibáiból tanultak a szervezők. Nem maradtak meg pusztán a problémák megvitatásánál, hanem érdekérvényesítő szervként konkrét elképzeléseket fogalmaznak meg Nyilatkozatukban.⁷⁶ Ugyanakkor látható, hogy az SZMK a *Milleniumi Fórum* hibáiból is tanult. Nem dolgozott ki részletekbe menő átalakítási elképzeléseket, mint a szlovákiai magyar intézményrendszer, vagy a támogatási rendszer reformja, ezeknek a kényes témáknak a megvitatását a következő találkozókra hagyta. Kérdés, hogy a Nyilatkozatban deklarált célok megvalósításához vannak-e eszközei az SZMK-nak, illetve azok megvalósítása a civil szféra feladata-e. A *Kisebbségi Jogvédő Iroda* létrehozása és a közoktatást segítő háttér-intézményrendszer kialakításának szorgalmazása megvalósíthatónak és hasznosnak tűnik, azonban a törvények kidolgozása hagyományosan a politikai pártok kompetenciájába tartozik. A szlovák parlamenti pártok egyikében sincs meg a hajlandóság egy új, a magyar kisebbség számára kedvezőbb törvény megszavazásához, így nem látszik világosan a törvényalkotás lehetősége.⁷⁷

A dél-szlovákiai civil szféra problémái és feladatai

A civil szféra 1989 utáni kialakulásának, fejlődésének, tapasztalatainak megvizsgálásával, illetve az eddigi érdekegyeztetés-kísérletek elemzésével, továbbá szlovákiai magyar civil szervezetek vezetőivel készített interjúk alapján egyértelműen körvonalazódik, melyek azok a leglényegesebb problémák, melyekkel napjainkban a szlovákiai

76 „...szorgalmazzuk a kisebbségi közoktatást segítő háttér-intézmény-rendszer létrehozását, továbbá a kisebbségi nyelvhasználat olyan kiszélesítését, amely összhangba hozza azt a Nyelvi Charta és a szlovák–magyar alapszerződés alapelveivel.“ [...] „A Kerekasztal magára vállalja a specifikus kisebbségügyi jogvédelmet és jogképviseletet, amihez létrehozza a Kisebbségi Jogvédő Irodát, és kezdeményezi egy olyan átfogó törvényi szabályozás kidolgozását, amely szavatolja a nemzetiségek jogát az őket érintő ügyek intézésében való hatékony részvétellel országos, regionális és helyi szinten.“ A Szlovákiai Magyarok Kerekasztalának Nyilatkozata http://www.foruminst.sk/index.php?p=&t=a&xp=1&Data_Id=263&From=0&Col=1&Mid=&Lev=&Ind=61&P=index.hu (Letöltés ideje: 2009. 04. 17.)

77 Baráth Árpád találóan fogalmazza meg a civil csúcsszervek „párt-ambícióit”: „... visszatérő jelenség a civil csúcsszervezetekben a pártirigység. A civil szférára rátelepedő, magukat parlamentnek és hasonlóknak nevező csúcsszervezetek belső ellentmondása tehát az, hogy pártfunkciókat kívánnak ellátni anélkül, hogy meg akarnák (és főleg, hogy meg tudnák!) szerezni maguknak a pártok választási legitimitációját.” Baráth, 1999: 242.

magyar civil szféra küzd, milyen negatív körülmények, ellentétek és ellentmondások gyengítik a magyar országos érdekegyeztetések sikeres működését, „civil” jellegének hangsúlyosabbá válását.

A szlovákiai magyarság gazdasági, munkaerő-piaci, képzettségi, szociális, egészségügyi helyzetét tekintve hátrányos helyzetben van.⁷⁸

Fontos szerepet játszanak a Szlovákiában különösen nagy regionális különbségek. Ezek leginkább a nyugati és a keleti országrész között mutatkoznak, de Dél-Szlovákiában sincs ez másképp. Általában három részre szokták felosztani Dél-Szlovákiát (nyugati, középső és keleti régiókra). Dél-szlovákiai magyar vonatkozásban, a problémák, nehézségek hasonlósága miatt, egyszerűbb az Ipolyságtól keletre és nyugatra eső területek megkülönböztetése. A délnyugati országrész Dél-Szlovákia többi részénél lényegesen fejlettebb, itt koncentrálódik a szlovákiai magyarság többsége, és az inkább vegyes lakosságú keleti országrészekkel szemben itt sokkal nagyobb arányban élnek a magyarok tömb(ök)ben. A szlovákiai magyar intézményrendszer is itt koncentrálódik leginkább, a legnagyobb magyarságot érintő konferenciák is itt voltak/vannak. A főváros és a nyugati részek közelsége, a jobb anyagi helyzet (nagyobb önrész a projekteknél) következtében az itteni szervezetek gyorsabban és könnyebben sajátítják el a civil szervezetek nyugaton alkalmazott technikáit az adó 2%-ának elnyerésében, vagy az európai uniós alapokba való pályázásban.⁷⁹ Nem véletlen, hogy az itteni szervezetek sokkal inkább megfelelnek a „harmadik szektor” modern követelményeinek. Több civil szervezeti vezető is arra panaszkodik, hogy az Ipolyságtól keletre eső területen élő magyar lakossággal és az itt tevékenykedő civil szervezetekkel az alapvetően nyugati központú országos pártok, szervezetek nem foglalkoznak eléggé, és sokszor személyes érdekek akadályozták, hogy az Ipolytól keletre jöjjön létre valamely országos intézmény.⁸⁰

A magyarországi támogatások rendszere és annak problémái szintén kiemelten fontos kérdésnek számítanak.⁸¹

Jelenleg a legnagyobb összegű magyarországi segítséget a 2002. évi státustörvény alapján meghatározott oktatás-nevelési támogatásának elosztására létrejött, galántai székhelyű PPA folyósítja a szlovákiai magyar tannyelvű iskolák számára. Ezen kívül a szlovákiai magyar szervezeteket támogatja a *Szülőföld Alap*, az *Apáczai Közalapítvány*, az *Oktatási és Kulturális Minisztérium*, a *Nemzeti Kulturális Alap*, a *Rákóczi Szövetség*, a

⁷⁸ Petőcz Kálmán előadása a *Szlovákiai Magyarok Kerekasztalának* 1. csőlösztői ülésén.

⁷⁹ Nagy–Tóth, 2006: 8.

⁸⁰ „Egyesek a futottak még kategóriájába sorolják az Ipolytól Keletre élőket, akik csak töltelékanyagnak jők, hogy a réseket betömögessék Komáromban meg Galántán. [...] Ha szétnézünk a szlovákiai magyar – önmagában is torz – intézményrendszer palettáján, akkor Komáromtól keletre a kassai Thália Színházat leszámítva gyakorlatilag semmi nincs.”

⁸¹ A magyarországi támogatásokkal kapcsolatos problémákat csak általánosságban ismertetem, nem térek ki a különböző alapítványok eltérő gyakorlataira. Az itt felsorolt problémák, értelemszerűen, nem minden magyarországi alapítványra vonatkoznak, csupán általánosságban a területen jelen lévő anomáliákat, gyakran kritizált módszereket mutatom be. Ld. Morauszki András és Porubszky Zoltán tanulmányát, illetve Nagy–Tóth, 2006 vö. Tóth, 2006b vö. Bárdi, 2004

*Segítő Jobb Alapítvány, az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, valamint a megyei önkormányzatok is támogatnak szlovákiai szervezeteket.*⁸² A magyarországi alapítványok általában olyan célokat támogatnak, melyekre máshonnan szinte lehetetlen lenne forrást találni, azaz a szlovákiai magyar szervezetek számára jelentőségük óriási.⁸³ A magyarországi támogatás még ma is sok szlovákiai magyar szervezet fő bevételi forrása.⁸⁴

A pénzek elosztásának a Gyurcsány-kormányzat idején kialakított rendszere teljes egészében politika-, illetve pártfüggő megoldáshoz vezetett. Például a *Szülőföld Alap* esetében a három szakmai kollégiumban az MKP által delegált három tag javaslata alapján születnek a döntések a támogatások odaítéléséről, illetve annak mértékéről. Mindez politikafüggővé teszi a civil szférát, és függőségi viszonyokat teremthet a civil szervezetek és az MKP közötti viszonyban.⁸⁵

A magyarországi állami támogatási rendszer nagyobb átláthatósága és a támogatások elosztásának nagyobb legitimitása minden jelentősebb érdekegyeztető fórumon felmerült. Egy új rendszer kialakítása azonban hosszadalmas folyamat és túllépi a civil találkozókat kereteit. A magyarországi kormány, a civil szervezetek és az MKP egyetértése szükséges ahhoz, hogy egy mindenki számára megfelelő támogatási gyakorlat jöjjön létre. A jelenlegi rendszer felülvizsgálatában azonban nem minden fél érdekelt. A probléma megoldása meglehetősen nehéz feladat, ugyanis csak olyan szakemberek rendelkeznek a támogatás elosztásához szükséges tudással, akik maguk is pályáznak.⁸⁶

Tóth Károly, a *Fórum Intézet* igazgatója objektív döntéseken alapuló pontozásos rendszert tartana megfelelőnek a lobbitevékenységen és az ismertségen alapuló elosztás helyett. Emellett a civil szektor fejlesztése érdekében a pályázatok esetében az önrész bevezetését és a teljes megpályázott összeg odaítélését szorgalmazza.⁸⁷ A támogatásoknak nem segélyező szerepet kell betöltenie, hanem sokkal inkább egy-egy célprogram megvalósítására kell koncentrálnia. Ennek érdekében Tóth Károly szerint érdemes lenne külön kezelni az egyszeri támogatást igénylő, nem alapfeladatok ellátására benyújtott pályázatokat, a szervezetek működésére folyósított támogatásokat, illetve a célprogramok elindításához szükséges összegeket.⁸⁸ A szervezetek számára gondot okoz, hogy az elnyert összegek forintban kerülnek megállapításra, ezért az összeg a

⁸² Bárdi Nándor szóbeli közlése.

⁸³ Tóth, 2006b: 1.

⁸⁴ Nagy-Tóth, 2006: 15.

⁸⁵ „Következésképpen tehát egy abszolút nem politikai támogatási rendszerbe csak az MKP-nak van beleszólása úgy, hogy nem kéri ki a dél-szlovákiai civil szervezeteknek a véleményét. Teljesen lobbikérdés, hogy ha éppen valaki kiesett a parlamentből, akkor valamilyen posztot kell neki adni, benyomják őt valamelyik kollégiumba, stb.” Interjú Tóth Károllyal. Somorja, 2009. 01. 27.

⁸⁶ Interjú Nagy Myrtillel. Somorja, 2009.01.28.

⁸⁷ Tóth, 2006b: 4.

⁸⁸ Bárdi, 2004: 265.

pályázat megnyerése és az összeg átutalása közötti időszakban jelentősen változhat a sokszor ingadozó forint-euró árfolyam függvényében.⁸⁹ A támogatási rendszerekről élénk tudományos diskurzus folyt és folyik Erdélyben és Magyarországon is.⁹⁰

A szlovákiai magyar civil szervezetek érdekegyeztetésének alacsony foka önmagában komoly gátja a civil szféra hatékonyságának. A szlovák civil szférával ellentétben a magyar civil szervezetek a szervezettség hiánya miatt nem tudnak fellépni egységesen a magyarságot érintő ügyekben. A civil érdekegyeztetést megtestesítő CF-re a magyar szervezetek csupán kis része jön el. Ez természetesen a civil szféra szerkezeti sajátosságaiból is adódik, hiszen a főleg kultúrával foglalkozó helyi szervezetek nem feltétlenül érzik magukat kompetensnek az országos ügyekben.

Elsősorban a szervezettség hiánya miatt nem párbeszédképes a szlovákiai magyar civil szféra a szlovák civil szférával.⁹¹ A szlovák civil szervezetek a Mečiar-kormányzat óta erősek. Erejüket nemcsak az OK '98-ban, hanem az 1, majd 2%-os adótörvény kilobbizásában is bizonyították. Ahogyan a szlovák lakosság nem ismeri jól a magyar közösség céljait, problémáit, úgy a szlovák civilek sem sokat tudnak a dél-szlovákiai civil szféráról. Kulcsár Mária tapasztalatai szerint a szlovák civil szervezetek jelentős része fogékony lenne a magyar civil szférával való kooperációra, egységes fellépésre a szlovákiai magyarságot érintő ügyekben.⁹²

Nehezíti a civil stratégiai konszenzus kialakítását az a tény, hogy a szlovákiai magyar politikai közéletet máig befolyásolják azok a törésvonalak, amelyek az MKP elődpártjaiban alakultak ki 1996 előtt. Az egykori EPM, illetve a Magyar Polgári Párt (korábban: FMK) között meglévő törésvonal a mai napig jelen van a civil életben (is). Ez „nemzeti-konzervatív” és „liberális” oldalra osztja a civil szervezeteket. A „nemzeti-konzervatív” oldal civil szervezeteinek tevékenységi körében a hagyományos (népi) kultúra megőrzése jelenik meg, míg a liberálisnak mondott szervezetek nagy hangsúlyt fektetnek a gazdasági környezet javítására Dél-Szlovákiában. Bár elképzeléseikben nem különböznek egymástól nagymértékben, az egymással szembeni bizalmatlanság gyengíti az össz-szlovákiai magyar együttműködést (pl. *Milleniumi Fórum*).

A szlovákiai magyar közösségben jelenlévő érdekellentétek és a kompetenciák körüli viták is nagyban gyengítik a szervezetek egységes fellépését. Dél-Szlovákiában több országos hatáskörű szervezet, hálózat is van, melyek külön infrastruktúrát építettek ki működésükhöz. A legnagyobb országos hálózattal rendelkező, kulturális feladatokat ellátó, 2001-ben, a magyar igazolványokkal kapcsolatos tájékoztatásra és ügyintézésre létrejött, azóta több feladatot is magára vállaló öt országos hatáskörű szlovákiai magyar szervezet által megalapított *Szövetség A Közös Célokért (SZAKC)*; illetve a 2003-ban,

⁸⁹ Tóth Károly hozzászólása a *Szlovákiai Magyarok Kerekasztalának* 1. csőlőszövi ülésén.

⁹⁰ Törzsök, 2006. vö. Somai, 2002 <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&lapid=20&cikk=m020301.html> (Letöltés ideje: 2009. 04. 22.) vö. Bárdi, 2004. vö.: Tóth, 2006b

⁹¹ Hajdú–Kmotrik–Kulcsár–Prékop interjú. Somorja, 2009. 01. 28.

⁹² Hajdú–Kmotrik–Kulcsár–Prékop interjú. Somorja, 2009. 01. 28.

a magyar kormány által magyar iskolák szülői szövetségeinek folyósított oktatási-nevelési támogatás elosztására létrejött, új szervezeti infrastruktúrát kiépítő PPA is országos hatáskörrel rendelkezik. Jelentős még a szlovákiai magyarság legjelentősebb országos szakmai szervezete és érdekképviselete, az SZMPSZ. Ezek a szervezetek gyakran kerülnek konfliktusba egymással a feladatok és kompetenciák tisztázatlansága miatt.⁹³

Általános gyakorlat, hogy az országos szervezetek valamelyike mindig valamilyen „elhanyagolt” területen vállal feladatot.⁹⁴ Az országos hálózatok feladatainak tisztázása, illetve számuk csökkentése kívánatos volna.

Interjúk

Öllös László, a *Fórum Intézet* elnöke. Budapest, 2009. 01. 22.

B. Kovács István, a *Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület* igazgatója. Rimaszombat, 2009. 01. 26.

Tóth Károly, a *Fórum Intézet* igazgatója. Somorja, 2009. 01. 27.

Nagy Myrtil, a *Fórum Intézet* tréner-konzultáns-projektmenedzsere. Somorja, 2009. 01. 28.

Hajdú István, a *Fundament Polgári Társulás* programkoordinátora – Kmotrik Péter, a *Gömöri Ifjúsági Társaság* elnöke – Kulcsár Mária, a *Fórum Információs Központ* igazgatója – Prékop Ivett, a *Fórum Információs Központ* programkoordinátora. Somorja, 2009. 01. 28.

Miklósi Péter, a *Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórum* elnöke. Csölösztő, 2009.01.29.

Pogány Erzsébet, a *Szövetség A Közös Célokért* igazgatója. Budapest, 2009.02.12.

⁹³ „...amikor arról volt szó, hogy szülőföld-stratégiát dolgozzunk ki, támogatásit. Az egyetlen, akinek szóltak, az az MKP. Szídtuk őket, meg szídom őket, mert nem szeretem én a politikusokat, szubjektív alapon, de nem is volt más, akihez nyúljanak. Ha a Csemadokhoz nyúlnak akkor az SZMPSZ sikít, ha az SZMPSZ-hez nyúlnak, akkor meg az SZAKC ordít.” Kulcsár Mária, Hajdú-Kmotrik-Kulcsár-Prékop interjú. Somorja, 2009. 01. 28.

⁹⁴ A SZAKC például a magyar igazolványokkal kapcsolatos tájékoztatáson túl felsőoktatási és támogatásokkal kapcsolatos tanácsadással foglalkozik, illetve a felvidék.ma nevű szlovákiai magyar internetes hírportált üzemelteti. Pogány Erzsébet közlése.

Felhasznált irodalom

- B. Kovács, 2000 B. Kovács István: *A szlovákiai magyar nemzeti közösség művelődési intézményrendszerének jelenlegi helyzete, fejlesztésének lehetőségei és prioritásai*. Gömörország 2000 (1) 1. 49-57.
- BARÁTH, 1999 Baráth Árpád: *Nemzeti tudat(hasadásos)ok a XX. Század történetében*. In: CSEFKÓ Ferenc – HORVÁTH Csaba (szerk.): *Magyar és európai civil társadalom*. MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézete, Pécs 1999. 200-208.
- BÁRDI, 2004 Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Kalligram Kiadó, Pozsony 2004.
- BODÓ, 2002 Bodó Barna: *Civil önépítkezés* <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&lapid=20&cikk=m020303.html> (Letöltés ideje: 2009.04.19.)
- DEMEŠ ET AL., 2008 DEMEŠ, Pavol – BÚTORA, Martin – BROOŠ, Richard – ILANOVSKÁ, Lenka – VLAŠIČOVÁ, Jana – MRAČKOVÁ, Alžbeta – VAJDOVÁ, Katarína: *Mimovládne neziskové organizácie a dobrovoľníctvo*. In: KOLLÁR, Miroslav – MESEŽNIKOV, Grigorij – BÚTORA, Martin (szerk.): *Slovensko 2007. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Inštitút pre verejnú otázk*y. Bratislava 2008.
- DURAY, 2000 Duray Miklós: *Változások köszöbén*. Osiris Kiadó, Budapest 2000.
- ÉLESZTŐS, 1997 Élesztős László (Főszerk.): *Magyar nagylexikon*. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest 1997.
- GYÁRFÁŠOVÁ-VELŠIC, 2001 GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga – VELŠIC, Marián: *Verejná mienka*. In: KOLLÁR, Miroslav – MESEŽNIKOV, Grigorij (szerk.): *Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Inštitút pre verejnú otázk*y. Bratislava 2001.
- HAMBERGER, 2004 Hamberger Judit (2004): *A Magyar Koalíció Pártja a szlovák kormányban*. http://www.foruminst.sk/publ/magy/1-2/magyszlovban_105-124.pdf (Letöltés ideje: 2009.03.27.)
- KISS, 2006 Kiss Dénes István (2006): *Az erdélyi magyar civil szféráról*. <http://kissd.adatbank.transindex.ro/belso.php?k=21&p=4597> (Letöltés ideje: 2009.03.26.)

- KONDOROSI, 1999 Kondorosi Ferenc: *A civil társadalom és az ezredvég*. In: CSEFKÓ Ferenc – HORVÁTH Csaba (szerk.): *Magyar és európai civil társadalom*. MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézete, Pécs 1999. 194-200.
- LELKES, 2008 Lelkes Gábor: *A regionális fejlesztéspolitika*. In: *Magyarok Szlovákiában 5. kötet. Régiók és gazdaság*.
http://www.foruminst.sk/publ/magy/6/magyszlovban_6_2.pdf (Letöltés ideje: 2009.04.18.)
- MAJDÚCHOVÁ ET AL., 2004 MAJDÚCHOVÁ, Helena – DLUHÁ, Marianna – MARČEK, Eduard: *Neziskové organizácie*. SPRINT, Bratislava 2004.
- MATEJ, 2006 Matej, Vladislav: *Mimovládne neziskové organizácie. Študijný text č 4*. In: *Zvyšujeme šance. SOCIA, Nadácia na podporu sociálnych zmien*. Bratislava 2006.
- NAGY, 2005 Nagy Myrtil: *2% Dél-Szlovákiában*. Lilium Aurum Könyvkiadó, Dunaszerdahely 2005.
- NAGY - TÓTH, 2006 Nagy Myrtil – Tóth Károly (2006): *A kulturális intézményrendszer forrásai és finanszírozása*. http://www.foruminst.sk/publ/magy/3/magyszlovban_3_nagymyrtil-tothkaroly.pdf (Letöltés ideje: 2009.03.23.)
- SOMAI, 2002 Somai József (2002): *Rendszert teremteni a civil szférában*.
<http://www.hhrf.org/magyarkisebbseg/0203/m020301.html> (Letöltés ideje: 2009.05.31.)
- SZABÓ, 2003 Szabó Máté: *Civil társadalom – globalizáció – regionalizmus*.
<http://www.hhrf.org/magyarkisebbseg/m030126.html> (Letöltés ideje: 2009.04.22.)
- SZARKA, 2004 Szarka László (2004): *Kisebbségi többpártrendszer és közösségépítés. (A szlovákiai magyar politikai pártok működése 1989-1998)*. http://www.foruminst.sk/publ/magy/1-1/magyszlovban_szarka.pdf (Letöltés ideje: 2009.03.23.)

- SZEKFÜ, 1999* Szekfü András: *A civil társadalom dilemmái a rendszerváltás és az Internet felől nézve* In: CSEFKÓ Ferenc – HORVÁTH Csaba (szerk.): *Magyar és európai civil társadalom*. MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézete, Pécs 1999. 241-244.
- TÓTH, 2006A* Tóth Károly (2006): *A kulturális intézményrendszer*. http://www.foruminst.sk/publ/magy/3/magyszlovban_3_tothkaroly1.pdf (Letöltés ideje: 2009.03.27.)
- TÓTH, 2006B* Tóth Károly (2006): *A kulturális támogatások átalakításának lehetséges formái*. http://www.foruminst.sk/publ/magy/3/magyszlovban_3_tothkaroly2.pdf (Letöltés ideje: 2009. 03.26.)
- TÖRZSÖK, 2006* Törzsök Erika (2006): *Színes szöttest! Milyen kisebbségpolitikára van szükség 2006-ban?* http://nrgit.ktk.nyme.hu/fileadmin/dokumentumok/ktk/Intezetek/tanszekek/NRGIT/Szabadegyetem_2006_I/070606_Torzsoek.pdf (Letöltés ideje: 2009.05.31.)

Honlapok

www.bumm.sk	www.parameter.sk
www.changenet.sk	www.pravda.sk
www.felvidek.ma	www.radicova.sk
www.forumic.sk	www.sme.sk
www.foruminst.sk	www.ujszo.com
www.gomorország.sk	www.zbierka.sk
www.mno.h	